

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)

z dnia 28 lipca 2016 r. *

Odesłanie prejudycjalne — Ochrona konsumentów — Dyrektywa 93/13/EWG — Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich — Umowa kredytu zawierająca nieuczciwy warunek — Egzekucja wyroku sądu polubownego wydanego w oparciu o ten warunek — Odpowiedzialność państwa członkowskiego za szkody wyrządzone jednostkom w wyniku naruszenia prawa Unii, które można przypisać sądowi krajowemu — Przesłanki powstania odpowiedzialności — Istnienie wystarczająco istotnego naruszenia prawa Unii

W sprawie C-168/15

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Okresný súd Prešov (sąd rejonowy w Preszowie, Słowacja) postanowieniem z dnia 12 marca 2015 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 14 kwietnia 2015 r., w postępowaniu:

Milena Tomášová

przeciwko

Slovenská republika ? Ministerstvo spravodlivosti SR,

Pohotovosť s. r. o.,

przy udziale:

Združenie na ochranu občana spotrebiteľa HOOS,

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: R. Silva de Lapuerta (sprawozdawca), prezes izby, J.C. Bonichot, C.G. Fernlund, S. Rodin i E. Regan, sędziowie,

rzecznik generalny: N. Wahl,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu rządu słowackiego przez B. Ricziową, działającą w charakterze pełnomocnika,

* Język postępowania: słowacki.

- w imieniu rządu czeskiego przez M. Smolka, J. Vlácilę oraz S. Šindelkovę, działających w charakterze pełnomocników,
- w imieniu Komisji Europejskiej przez A. Tokára, D. Roussanova oraz M. Konstantinidisa, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 14 kwietnia 2016 r.,
wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy przesłanek powstania odpowiedzialności państwa członkowskiego za szkodę wyrządzoną jednostkom w wyniku naruszenia prawa Unii, które można przypisać sądowi krajowemu.
- 2 Wniosek ów został złożony w ramach sporu pomiędzy M. Tomášovą a Slovenská republika ? Ministerstvo spravodlivosti SR (Republiką Słowacką ? ministerstwem sprawiedliwości Republiki Słowackiej, zwaną dalej „Republiką Słowacką”) oraz spółką Pohotovosť s. r. o. (zwaną dalej „spółką Pohotovosť”) dotyczącego wykonania wyroku sądu polubownego, w którym M. Tomášová została zobowiązana do zapłacenia kwot związanych z umową kredytu konsumenckiego.

Ramy prawne

- 3 Artykuł 3 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 15, t. 2, s. 288) stanowi:

„1. Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją[c] w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta.

2. Warunki umowy zawsze zostaną uznane za niewynegocjowane indywidualnie, jeżeli zostały sporządzone wcześniej i konsument nie miał w związku z tym wpływu na ich treść, zwłaszcza jeśli zostały przedstawione konsumentowi w formie uprzednio sformułowanej umowy standardowej [adhezyjnej].

Fakt, że niektóre aspekty warunku lub jeden szczególny warunek były negocjowane indywidualnie, nie wyłącza stosowania niniejszego artykułu do pozostałej części umowy, jeżeli ogólna ocena umowy wskazuje na to, że została ona sporządzona w formie uprzednio sformułowanej umowy standardowej [adhezyjnej].

Jeśli sprzedawca lub dostawca [przedsiębiorca] twierdzi, że standardowe warunki umowne zostały wynegocjowane indywidualnie, ciężar dowodu w tym zakresie spoczywa na nim.

3. Załącznik zawiera przykładowy i niewyczerpujący wykaz warunków, które mogą być uznane za nieuczciwe”.

- 4 Artykuł 6 ust. 1 tej dyrektywy przewiduje:

„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 5 Milena Tomášová jest emerytką, której jedyny dochód stanowi emerytura w kwocie 347 EUR. W 2007 r. zawarła ona umowę kredytu konsumenckiego z spółką Pohotovost na kwotę 232 EUR.
- 6 Umowa ta miała postać umowy adhezyjnej zawierającej klauzulę arbitrażową przyznającą sądowi polubownemu, którego siedziba mieściła się ponad 400 km od miejsca zamieszkania M. Tomášovej, wyłączną właściwość do rozstrzygania sporów dotyczących owej umowy. Co więcej, zgodnie z omawianą umową stopa odsetek za opóźnienie została ustalona na poziomie 91,25% rocznie. Ponadto umowa ta nie wskazywała mającej zastosowanie całkowitej rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania.
- 7 Jako że M. Tomášová popadła w opóźnienie w spłacie kredytu i nie mogła zapłacić odsetek za opóźnienie, zaciągnęła u spółki Pohotovost kolejny kredyt na kwotę 232,36 EUR.
- 8 Orzeczeniami Stálý rozhodcovský súd (stałego sądu polubownego, Słowacja) z dnia 9 kwietnia i 15 maja 2008 r. M. Tomášová została zobowiązana do zapłaty na rzecz spółki Pohotovost kilku kwot z tytułu niespłacenia rzeczonych kredytów, odsetek za opóźnienie i kosztów postępowania.
- 9 Po tym jak orzeczenia te uzyskały powagę rzeczy osądzonej i stały się wykonalne, w dniach 13 i 27 października 2008 r. spółka Pohotovost złożyła wnioski o wszczęcie egzekucji do Okresný súd Prešov (sądu rejonowego w Preszowie, Słowacja), który uwzględnił je postanowieniami z dnia 15 i 16 grudnia 2008 r.
- 10 Zgodnie z postanowieniem odsyłającym rozpatrywane postępowania egzekucyjne były jeszcze w toku w chwili złożenia przedmiotowego wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.
- 11 W dniu 9 lipca 2010 r. M. Tomášová wystąpiła wobec Republiki Słowackiej z żądaniem zapłaty kwoty 2000 EUR tytułem odszkodowania za szkodę, jaką jej zdaniem spowodowało naruszenie prawa Unii przez Okresný súd Prešov (sąd rejonowy w Preszowie) ze względu na to, że w ramach omawianych postępowań sąd ten uwzględnił wnioski o wszczęcie egzekucji orzeczeń wydanych na podstawie nieuczciwej klauzuli arbitrażowej, zmierzające do uzyskania zapłaty określonych kwot w oparciu o nieuczciwy warunek umowny.
- 12 Wyrokiem z dnia 22 października 2010 r. Okresný súd Prešov (sąd rejonowy w Preszowie) oddalił żądanie M. Tomášovej jako bezzasadne, uznając, że ta ostatnia nie skorzystała ze wszystkich środków odwoławczych, które miała do dyspozycji, że rozpatrywane postępowania egzekucyjne nie zostały jeszcze ostatecznie zakończone oraz że w konsekwencji podnoszona szkoda jeszcze nie wystąpiła, tak że owo żądanie zostało złożone przedwcześnie.
- 13 Milena Tomášová wniosła od tego wyroku apelację.
- 14 Orzeczeniem z dnia 31 stycznia 2012 r. Krajský súd v Prešov (sąd okręgowy w Preszowie, Słowacja) uchylił omawiany wyrok i przekazał sprawę do Okresný súd Prešov (sądu rejonowego w Preszowie) celem ponownego jej rozpatrzenia.

- 15 W tych okolicznościach Okresný súd Prešov (sąd okręgowy w Preszowie) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:
- „1) Czy stanowi istotne naruszenie prawa Unii sytuacja, w której w sprzeczności z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym na podstawie wyroku sądu polubownego żąda się wykonania świadczenia wynikającego z nieuczciwego warunku umowy?
 - 2) Czy możliwe jest dochodzenie odpowiedzialności państwa członkowskiego za naruszenie prawa [Unii] zanim strona postępowania wykorzysta wszystkie dostępne jej zgodnie z porządkiem prawnym państwa członkowskiego środki odwoławcze w ramach postępowania egzekucyjnego; czy, uwzględniając okoliczności faktyczne sprawy, możliwe jest w takim przypadku dochodzenie takiej odpowiedzialności państwa członkowskiego przed zakończeniem postępowania egzekucyjnego i przed skorzystaniem przez powódkę z możliwości dochodzenia roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia?
 - 3) W razie odpowiedzi twierdzącej: czy – uwzględniając okoliczności faktyczne sprawy, a w szczególności całkowity brak działania ze strony powódki i niewyczerpanie wszystkich środków prawnych przyznanych jej w prawie państwa członkowskiego – działanie organu opisane przez powódkę stanowi wystarczająco oczywiste i istotne naruszenie prawa [Unii]?
 - 4) Jeśli w tym przypadku doszło do wystarczająco istotnego naruszenia prawa [Unii], czy kwota odszkodowania żądana przez powódkę odpowiada szkodzie, za którą odpowiedzialność ponosi państwo członkowskie; czy można zrównać szkodę w takim rozumieniu z uzyskaną kwotą, która stanowi bezpodstawne wzbogacenie?
 - 5) Czy powództwo z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, jako środek prawny, ma pierwszeństwo względem powództwa o zasądzenie odszkodowania?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytań od pierwszego do trzeciego

- 16 Poprzez swoje pytania od pierwszego do trzeciego, które należy zbadać łącznie, sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy i w jakich okolicznościach naruszenie prawa Unii wynikające z orzeczenia sądowego wydanego w ramach postępowania egzekucyjnego dotyczącego wyroku sądu polubownego uwzględniającego żądanie zapłaty wierzytelności na podstawie warunku umownego, który należy uznać za nieuczciwy, stanowi „wystarczająco istotne” naruszenie przepisu prawa Unii, mogące spowodować powstanie odpowiedzialności pozaumownej danego państwa członkowskiego.
- 17 W tym kontekście wspomniany sąd zastanawia się nad kwestią, czy ma w tym względzie znaczenie okoliczność, że owo postępowanie egzekucyjne jeszcze się nie zakończyło, że osoba, wobec której się ono toczy, była całkowicie bierna oraz że nie wykorzystwała ona wszystkich dostępnych jej w danym porządku prawnym środków odwoławczych i prawnych, takich jak roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia.
- 18 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału zasada odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone jednostkom w wyniku naruszenia prawa Unii, które można mu przypisać, jest nieodłączną częścią systemu traktatów, na których Unia się opiera (zob. wyroki: z dnia 19 listopada 1991 r., Francovich i in., C-6/90 i C-9/90, EU:C:1991:428, pkt 35; z dnia 5 marca 1996 r., Brasserie du pêcheur i Factortame, C-46/93 i C-48/93, EU:C:1996:79, pkt 31; a także z dnia 14 marca 2013 r., Leth, C-420/11, EU:C:2013:166, pkt 40).

- 19 Zasada ta dotyczy każdego przypadku naruszenia prawa Unii przez państwo członkowskie, niezależnie od tego, który organ publiczny dokonał tego naruszenia (zob. podobnie wyroki: z dnia 5 marca 1996 r., *Brasserie du pêcheur i Factortame*, C-46/93 i C-48/93, EU:C:1996:79, pkt 32; z dnia 30 września 2003 r., *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, pkt 31; z dnia 13 czerwca 2006 r., *Traghetti del Mediterraneo*, C-173/03, EU:C:2006:391, pkt 30; a także z dnia 25 listopada 2010 r., *Fuß*, C-429/09, EU:C:2010:717, pkt 46).
- 20 Omawiana zasada ma także zastosowanie, pod pewnymi warunkami, w sytuacji gdy rozpatrywane naruszenie wynika z orzeczenia sądu krajowego orzekającego w ostatniej instancji. Ze względu bowiem na zasadniczą rolę, jaką pełni władza sądownicza w ochronie praw, które jednostki wywodzą z przepisów prawa Unii, oraz na okoliczność, że sąd orzekający w ostatniej instancji stanowi z definicji ostatnią instancję, przed którą jednostki mogą podnosić prawa, jakie przyznają im te przepisy, Trybunał stwierdził, że pełna skuteczność tych przepisów zostałaby zakwestionowana i ochrona tych praw zostałaby osłabiona, gdyby wykluczona była możliwość uzyskania przez jednostki, pod pewnymi warunkami, naprawienia szkody wyrządzonej im w wyniku naruszenia prawa Unii przez orzeczenie sądu krajowego orzekającego w ostatniej instancji (zob. podobnie wyroki: z dnia 30 września 2003 r., *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, pkt 32–36, 59; z dnia 31 czerwca 2006 r., *Traghetti del Mediterraneo*, C-173/03, EU:C:2006:391, pkt 31; a także z dnia 9 września 2015 r., *Ferreira da Silva e Brito i in.*, C-160/14, EU:C:2015:565, pkt 47).
- 21 Sąd odsyłający powinien sprawdzić, czy jest tak w przypadku rozpatrywanych w postępowaniu głównym postanowień z dnia 15 i 16 grudnia 2008 r.
- 22 Jednakże należy przypomnieć, iż w odniesieniu do przesłanek powstania odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone jednostkom wskutek naruszenia prawa Unii, które można mu przypisać, Trybunał wielokrotnie orzekał, że poszkodowane jednostki mają prawo do odszkodowania, jeśli spełnione są trzy przesłanki, mianowicie: naruszony przepis prawa Unii przyznaje prawa jednostkom, naruszenie jest wystarczająco istotne oraz istnieje bezpośredni związek przyczynowy między tym naruszeniem a szkodą poniesioną przez te jednostki (zob. w szczególności wyroki: z dnia 5 marca 1996 r., *Brasserie du pêcheur i Factortame*, C-46/93 i C-48/93, EU:C:1996:79, pkt 51; z dnia 30 września 2003 r., *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, pkt 51; a także z dnia 14 marca 2013 r., *Leth*, C-420/11, EU:C:2013:166, pkt 41).
- 23 Odpowiedzialność państwa członkowskiego za szkody spowodowane orzeczeniem sądu orzekającego w ostatniej instancji, które narusza przepis prawa Unii, jest oparta na tych samych przesłankach (zob. wyrok z dnia 30 września 2003 r., *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, pkt 52).
- 24 W odniesieniu, w szczególności, do drugiej przesłanki, o której mowa w pkt 22 niniejszego wyroku, odpowiedzialność ta powstaje jedynie w wyjątkowym przypadku, w którym sąd krajowy orzekający w ostatniej instancji naruszył w sposób oczywisty obowiązujące prawo (zob. wyroki: z dnia 30 września 2003 r., *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, pkt 53; a także z dnia 13 czerwca 2006 r., *Traghetti del Mediterraneo*, C-173/03, EU:C:2006:391, pkt 32, 42).
- 25 Dla ustalenia, czy nastąpiło wystarczająco istotne naruszenie prawa Unii, należy wziąć pod uwagę wszystkie elementy charakteryzujące sytuację przedstawioną sądowi krajowemu. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału do elementów, jakie można wziąć w tym kontekście pod uwagę, należą w szczególności stopień jasności i precyzji naruszonego przepisu, zakres uznania, jaki naruszony przepis pozostawia władzom krajowym, charakter uchybienia, którego się dopuszczono, lub spowodowanej szkody, usprawiedliwiony lub nieusprawiedliwiony charakter ewentualnego naruszenia prawa, okoliczność, że postępowanie jednej z instytucji Unii mogło przyczynić się do wydania lub utrzymania w mocy przepisów lub praktyki krajowej sprzecznych z prawem Unii, a także uchybienie przez dany sąd obowiązkowi zwrócenia się z pytaniem prejudycjalnym zgodnie z art. 267 akapit trzeci TFUE (zob. podobnie wyroki: z dnia 5 marca 1996 r., *Brasserie du pêcheur i Factortame*,

C-46/93 i C-48/93, EU:C:1996:79, pkt 56; z dnia 30 września 2003 r., Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, pkt 54, 55; a także z dnia 12 grudnia 2006 r., Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, EU:C:2006:774, pkt 213).

- 26 W każdym wypadku naruszenie prawa Unii jest wystarczająco istotne, jeżeli miało miejsce w związku z oczywistym naruszeniem orzecznictwa Trybunału w danej dziedzinie (zob. wyroki z dnia 30 września 2003 r., Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, pkt 56; z dnia 12 grudnia 2006 r., Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, EU:C:2006:774, pkt 214; z dnia 25 listopada 2010 r., Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, pkt 52).
- 27 Co się tyczy sporu rozpatrywanego w postępowaniu głównym – przy założeniu, że postanowieniami z dnia 15 i 16 grudnia 2008 r. Okresný súd Prešov (sąd rejonowy w Preszowie) orzekł w ostatniej instancji – konieczne byłoby zatem dodatkowo, aby wydając te postanowienia, sąd ów popełnił wystarczająco istotne naruszenie prawa Unii, naruszając w sposób oczywisty przepisy dyrektywy 93/13 lub odnoszące się do niej orzecznictwo Trybunału.
- 28 W tym względzie należy zauważyć, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału system ochrony konsumenta ustanowiony przez dyrektywę 93/13 oznacza uznanie możliwości zbadania z urzędu przez sąd krajowy, czy dany warunek ma charakter nieuczciwy (zob. podobnie wyroki: z dnia 27 czerwca 2000 r., Océano Grupo Editorial i Salvat Editores, od C-240/98 do C-244/98, EU:C:2000:346, pkt 26, 28, 29; z dnia 21 listopada 2002 r., Cofidis, C-473/00, EU:C:2002:705, pkt 32, 33; a także z dnia 26 października 2006 r., Mostaza Claro, C-168/05, EU:C:2006:675, pkt 27, 28).
- 29 Wprawdzie w pkt 38 wyroku z dnia 26 października 2006 r., Mostaza Claro (C-168/05, EU:C:2006:675) Trybunał uznał, że co do zasady z uwagi na rodzaj i wagę interesu publicznego stanowiącego podstawę ochrony udzielonej konsumentom w przepisach dyrektywy 93/13 może być zasadne nawet to, by sąd krajowy zobowiązany był do zbadania z urzędu, czy dane warunki umowne mają charakter nieuczciwy, i by dokonawszy takiego badania, zniwelował brak równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą. Niemniej w owym wyroku Trybunał nie wyciągnął konsekwencji z tego stwierdzenia, ponieważ miał rozstrzygnąć kwestię, czy konsument może podnosić zarzut bezskuteczności zapisu na sąd polubowny po raz pierwszy przed sądem krajowym, przed którym toczy się postępowanie o uchylenie wyroku sądu polubownego.
- 30 Dopiero w wyroku z dnia 4 czerwca 2009 r., Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, pkt 32) Trybunał wskazał jasno, że rola przyznana przez prawo Unii sądowi krajowemu nie ogranicza się do zwykłej możliwości orzeczenia w przedmiocie ewentualnie nieuczciwego charakteru warunku umownego wchodzącego w zakres stosowania wspomnianej dyrektywy, ale obejmuje także obowiązek zbadania tej kwestii z urzędu, od chwili gdy sąd krajowy dysponuje w tym celu niezbędnymi informacjami w zakresie okoliczności prawnych i faktycznych.
- 31 Począwszy od owego wyroku Trybunał wielokrotnie przypominał zatem o tym obowiązku spoczywającym na sądzie krajowym (zob. w szczególności wyroki: z dnia 14 czerwca 2012 r., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, pkt 42, 43; z dnia 21 lutego 2013 r., Banif Plus Bank, C-472/11, EU:C:2013:88, pkt 22; a także z dnia 1 października 2015 r., ERSTE Bank Hungary, C-32/14, EU:C:2015:637, pkt 41).
- 32 W szczególności Trybunał orzekł, że gdy sąd krajowy, do którego wpłynął wniosek o wszczęcie egzekucji wyroku sądu polubownego, dysponuje niezbędnymi informacjami w zakresie okoliczności prawnych i faktycznych, powinien dokonać z urzędu kontroli nieuczciwego charakteru warunków umownych będących podstawą wiarygodności stwierdzonej w tym wyroku w świetle przepisów dyrektywy 93/13, jeżeli zgodnie z krajowymi przepisami proceduralnymi zobowiązany jest dokonać z urzędu, w ramach podobnego postępowania egzekucyjnego, oceny sprzeczności takich warunków z krajowymi zasadami porządku publicznego (zob. podobnie wyrok z dnia 6 października 2009 r.,

Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, pkt 53; postanowienie z dnia 16 listopada 2010 r., Pohotovost', C-76/10, EU:C:2010:685, pkt 51, 53, 54; a także wyrok z dnia 27 lutego 2014 r., Pohotovost', C-470/12, EU:C:2014:101, pkt 42).

- 33 W konsekwencji nie można uznać, że sąd krajowy, który przed datą wydania przez Trybunał wyroku z dnia 4 czerwca 2009 r., Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350) wstrzymał się z dokonaniem z urzędu oceny nieuczciwego charakteru warunków umownych objętych zakresem stosowania dyrektywy 93/13, chociaż dysponował niezbędnymi w tym celu informacjami w zakresie okoliczności prawnych i faktycznych, naruszył w oczywisty sposób orzecznictwo Trybunału w tej dziedzinie i w związku z tym dopuścił się wystarczająco istotnego naruszenia prawa Unii.
- 34 W niniejszej sprawie należy stwierdzić, że rozpatrywane w postępowaniu głównym postanowienia z dnia 15 i 16 grudnia 2008 r. zostały wydane wcześniej niż przywołany wyrok.
- 35 Dlatego też nie jest konieczne dokonanie oceny, czy okoliczność, że rozpatrywane w postępowaniu głównym postępowanie egzekucyjne jeszcze się nie zakończyło, lub też że osoba, wobec której się ono toczy, była całkowicie bierna oraz że nie wykorzystała wszystkich środków odwoławczych i prawnych, takich jak roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia dostępne jej w danym porządku prawnym, ma znaczenie dla powstania odpowiedzialności danego państwa członkowskiego za szkody wyrządzone jednostkom wskutek naruszenia prawa Unii przez wydanie orzeczeń sądowych, takich jak postanowienia z dnia 15 i 16 grudnia 2008 r. rozpatrywane w postępowaniu głównym.
- 36 W tych okolicznościach na pytania od pierwszego do trzeciego należy odpowiedzieć w następujący sposób:
- Odpowiedzialność państwa członkowskiego za szkody wyrządzone jednostkom w wyniku naruszenia prawa Unii przez orzeczenie sądu krajowego może powstać jedynie wtedy, gdy orzeczenie to wydaje sąd tego państwa członkowskiego orzekający w ostatniej instancji, czego zbadanie w odniesieniu do sporu stanowiącego przedmiot postępowania głównego należy do sądu odsyłającego. Jeśli tak jest, orzeczenie tego sądu krajowego orzekającego w ostatniej instancji może stanowić wystarczająco istotne naruszenie prawa Unii mogące powodować powstanie rzeczowej odpowiedzialności jedynie wtedy, gdy poprzez wydanie owego orzeczenia wspomniany sąd w sposób oczywisty narusza obowiązujące prawo lub gdy naruszenie to zachodzi pomimo istnienia utrwalonego orzecznictwa Trybunału w danej dziedzinie.
 - Nie można uznać, że sąd krajowy, który przed datą wydania przez Trybunał wyroku z dnia 4 czerwca 2009 r., Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350) wstrzymał się – w ramach postępowania egzekucyjnego dotyczącego wyroku sądu polubownego uwzględniającego żądanie zapłaty wierzytelności na podstawie warunku umowy, który należy uznać za nieuczciwy w rozumieniu dyrektywy 93/13 – z dokonaniem z urzędu oceny nieuczciwego charakteru tego warunku, chociaż dysponował niezbędnymi w tym celu informacjami w zakresie okoliczności prawnych i faktycznych, naruszył w oczywisty sposób orzecznictwo Trybunału w tej dziedzinie i w związku z tym dopuścił się wystarczająco istotnego naruszenia prawa Unii.

W przedmiocie pytań czwartego i piątego

- 37 Poprzez swoje pytania czwarte i piąte sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy wartość szkody wyrządzonej wskutek ewentualnego naruszenia prawa Unii rozpatrywanego w postępowaniu głównym odpowiada kwocie odszkodowania żądanej przez M. Tomášovą oraz czy może ona zostać zrównana z kwotą rzeczywiście uzyskanej kwoty, stanowiącą bezpodstawne wzbogacenie dla osoby, na rzecz której zasądzono tę kwotę w wyroku sądu polubownego, oraz czy powództwo odszkodowawcze zmierzające do uzyskania naprawienia tej szkody ma charakter wtórny w stosunku do powództwa z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia.

- 38 W tym względzie należy przypomnieć, że jeżeli spełnione są trzy przesłanki dotyczące powstania odpowiedzialności państwa – czego ustalenie jest zadaniem sądu krajowego – naprawienie przez państwo konsekwencji wyrządzonej szkody powinno nastąpić zgodnie z prawem krajowym państwa, które ponosi odpowiedzialność, przy czym zasady ustalone w prawie krajowym w odniesieniu do naprawienia szkody nie mogą być mniej korzystne niż zasady dotyczące podobnych krajowych środków prawnych (zasada równoważności) ani nie mogą być tak skonstruowane, by w praktyce uniemożliwiały lub nadmiernie utrudniały otrzymanie odszkodowania (zasada skuteczności) (zob. wyroki: z dnia 19 listopada 1991 r., Francovich i in., C-6/90 i C-9/90, EU:C:1991:428, pkt 42; z dnia 30 września 2003 r., Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, pkt 58; z dnia 24 marca 2009 r., Danske Slagterier, C-445/06, EU:C:2009:178, pkt 31; z dnia 25 listopada 2010 r., Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, pkt 62, a także z dnia 9 września 2015 r., Ferreira da Silva e Brito i in., C-160/14, EU:C:2015:565, pkt 50).
- 39 Wynika z tego, że zasady dotyczące oszacowania wysokości szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa Unii ustalane są w prawie krajowym każdego państwa członkowskiego, przy założeniu, że uregulowania krajowe muszą ustanawiać te zasady z poszanowaniem zasad równoważności i skuteczności.
- 40 To samo dotyczy związku między żądaniem naprawienia takiej szkody a innymi środkami prawnymi ewentualnie przewidzianymi w porządku prawnym danego państwa członkowskiego, takimi jak powództwo z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia.
- 41 W tych okolicznościach na pytania czwarte i piąte należy odpowiedzieć, że zasady dotyczące naprawienia szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa Unii, takie jak odnoszące się do oszacowania wysokości takiej szkody lub związku między żądaniem takiego naprawienia a innymi ewentualnie dostępnymi środkami prawnymi, ustalane są w prawie krajowym każdego państwa członkowskiego z poszanowaniem zasad równoważności i skuteczności.

W przedmiocie kosztów

- 42 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

- 1) **Odpowiedzialność państwa członkowskiego za szkody wyrządzone jednostkom w wyniku naruszenia prawa Unii przez orzeczenie sądu krajowego może powstać jedynie wtedy, gdy orzeczenie to wydaje sąd tego państwa członkowskiego orzekający w ostatniej instancji, czego zbadanie w odniesieniu do sporu stanowiącego przedmiot postępowania głównego należy do sądu odsyłającego. Jeśli tak jest, orzeczenie tego sądu krajowego orzekającego w ostatniej instancji może stanowić wystarczająco istotne naruszenie prawa Unii mogące powodować powstanie rzeczowej odpowiedzialności jedynie wtedy, gdy poprzez wydanie owego orzeczenia wspomniany sąd w sposób oczywisty narusza obowiązujące prawo lub gdy naruszenie to zachodzi pomimo istnienia utrwalonego orzecznictwa Trybunału w danej dziedzinie.**

Nie można uznać, że sąd krajowy, który przed datą wydania przez Trybunał wyroku z dnia 4 czerwca 2009 r., Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350) wstrzymał się – w ramach postępowania egzekucyjnego dotyczącego wyroku sądu polubownego uwzględniającego żądanie zapłaty wierzytelności na podstawie warunku umowy, który należy uznać za nieuczciwy w rozumieniu dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie

nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich – z dokonaniem z urzędu oceny nieuczciwego charakteru tego warunku, chociaż dysponował niezbędnymi w tym celu informacjami w zakresie okoliczności prawnych i faktycznych, naruszył w oczywisty sposób orzecznictwo Trybunału w tej dziedzinie i w związku z tym dopuścił się wystarczająco istotnego naruszenia prawa Unii.

- 2) Zasady dotyczące naprawienia szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa Unii, takie jak odnoszące się do oszacowania wysokości takiej szkody lub związku między żądaniem takiego naprawienia a innymi ewentualnie dostępnymi środkami prawnymi, ustalane są w prawie krajowym każdego państwa członkowskiego z poszanowaniem zasad równoważności i skuteczności.

Podpisy